

Hľadanie zmyslu

Dielo literárneho vedca, kritika a historika kultúry Milana Hamadu a hodnotové kritériá (ed. F. Novosád). Bratislava, Literárna nadácia Studňa 2003, 206 s.

Osobnosť a dielo literárneho teoretika a kritika Milana Hamadu netreba našej kultúrnej obci nijako osobitne predstavovať. Jeho práce vydané po roku 1989 pod názvami *Sizyfovský údel* a *Zrod novodobej slovenskej kultúry*, ako aj množstvo štúdií, ktoré sa koncentrujú na sféru literatúry, kultúry a jej vplyvu na politiku, sú významnou a neprehliadnuteľnou súčasťou hľadania našej kultúrnej identity. Predovšetkým z tohto dôvodu zorganizovala Literárna nadácia Studňa seminár o diele Milana Hamadu, ktorého textovým výstupom sa stal práve inšpiratívny zborník prác, koncentrujúcich sa na ideový význam a kultúrny prínos autorovho diela.

Práve predmetná šírka tvorby Milana Hamadu poskytla autorom zborníka možnosť usporiadať štruktúru príspevkov tak, že obsahovo mapujú literárne a kritické dielo autora v troch tematických okruhoch.

V prvej kapitole pod názvom *Mysliteľ a publicista* môžeme s autormi príspevkov sledovať riešenie permanentného napätia medzi autentickou osobnou sférou slobody, moci ducha a jeho stôp v oblasti kultúry a rovinou násilne homogenizujúcej politickej moci s jej dehumanizačnými dôsledkami na viacdimenzionálny svet človeka. Autori z rôznych uhl'ov náhľadu odкрývajú a interpretujú esejistiku a politickú publicistiku Milana Hamadu, jeho videnie podstaty a zmyslu ľudskej existencie. Fundament ľudskej existencie samotný autor nachádza v moci pôsobenia autentického človeka, ktorý reflektuje skutočnosť a vie diagnostikovať nekultúrnosť a myšlienkovú deformatívnosť totalizujúcich politických ideológií a ich synchronne pôsobenie na spoločnosť, pričom práve človek nezostáva v pasívnej role objektu, ale vzdoruje im dôstojnosťou Sizyfa. Tak sa stáva subjektom dejín každý jednotlivec, ktorý odmietne diktát mocensko-spoločenských pomerov smerujúcich k redukcii vlastnej existencie, pretože konečným dôsledkom takého tlaku je vždy vznik pasívnej, ľahko ovládateľnej a amorfnej spoločenskej masy. Bytostné hľadanie zmyslu, ktoré je v prácach Milana Hamadu prítomné v opozícii k utilitárnej akceptácii skutočnosti, sa z tohto dôvodu dostáva do centra interpretačných stanovísk. Z konkrétnych analýz jeho politickej publicistiky u väčšiny autorov rezultuje záver, že v jeho textoch sa centrálnou myšlienkou stáva problematika vyššie spomenutého spôsobu mocensky determinovanej a pasívnej existencie, ktorá okrem zisku mocou ponúkaných výhod latentne vedie k akceptácii ľudsky neprirozenej jednorozmernosti vonkajšieho aj vnútorného sveta. Význam ľudskej autenticity tak, ako ju reflektoval a zdôrazňoval Milan Hamada, podľa väčšiny publikovaných štúdií vedie v konečnom dôsledku k neustálej ideovej konfrontácii, k sporu medzi samostatne kriticky mysliacim individuom a reprezentantmi uzavretých filozoficko-ideologických systémov, ktoré už nerátajú s človekom ako s cieľom, ale dehumanizujú ho na štatistickú jednotku a legitimizačný prostriedok svojich zámerov. Identifikovanie a artikulácia ťažiskových východísk Hamadovho nesystémového

a metodologicky systematického videnia v prvej časti zborníka vedie autorov štúdií až k sfére kultúry, ktorá - podľa samého autora - najmä v slobodných rámcoch dialógu a polemik, plurality metodologických východísk pri náhľade na skutočnosť generuje pre spoločnosť hodnoty nevyhnutné pre jej ďalšiu existenciu. Z tohto dôvodu sa stáva *polemios* o slobodný rozvoj pluralitnej spoločenskej štruktúry, a v nej o priestor kultúrnosti, ktorý je jedinou zárukou mocensky nedeterminovaného rozvoja autentickejšieho subjektu a rôznorodosti jeho náhľadov, kľúčovým prvkom kritikových prác a štúdií.

Interpretácia Hamadovho antropologického prístupu, ktorý kladie dôraz na vlastnú zodpovednosť a kultiváciu ducha v zápase o kultúrnejšiu a pluralitnejšiu spoločnosť, nás latentne vedie k druhej a dominantnej časti zborníka.

Tá nám pod názvom *Literárny kritik a teoretik* maľuje pestrý, ale v kontúrach jasný obraz autorovej práce, s ktorou sa tu môžeme zbežne oboznámiť a analyzovať ju na pozadí uznanlivo polemických, ale aj kritických štúdií, pochádzajúcich z verejne najznámejšieho obdobia Hamadovej literárnokritickej činnosti (zo šesťdesiatych a začiatku sedemdesiatych rokov 20. storočia). Príspevky sú paralelne dopĺňané aktuálnymi náhľadmi na principiálne polemiky o vlastnú líniu reflexie významu literatúry a poézie, kultúry a existencie človeka vôbec. Publikované state rozvádzajú ústredné motívy a pojmy Hamadovho videnia sveta literatúry a poézie, ktorého okruh je však v jeho koncepcii bytostne spätý s rovinou každodenného života. V tejto súvislosti autori príspevkov prenášajú pozornosť z pojmu autonómnosti a osobnej zodpovednosti na význam transcencie tak, ako ho vniesol do vtedajšej literárnej vedy a kritiky práve Milan Hamada. Prekračovanie časových a miestnych limitov, hľadanie zmyslu v rámci textov poodhaľujúcich ideový závoj skutočnosti, náčrt východísk, odhalenie zahmlenej alebo deformovanej skutočnosti organom básnika by malo byť podľa Hamadovho náhľadu cieľom autora, ktorý by tak demonštroval obnovenie jednoty medzi ním reprezentovanou pravdou a vzťahom k svetu. Synchronne zdôraznenie významu väzby medzi realitou a textovou kreáciou stavia pred autora aj nevyhnutnosť úvahy nad vlastnou existenciou.

To sú v stručnosti hlavné náčrty pertraktovaných rozborov prác Milana Hamadu. Z tohto zorného uhla môžeme zároveň konštatovať, a to v zhode s množstvom príspevkov, že Milan Hamada ako literárny vedec a kritik kladie vo svojich prácach dôraz práve na integrálny postoj autora k sfére reality. Ten je čitateľne vykázaný na vzťahu medzi autorovým dielom a vlastným životným postojom. V celom spektre príspevkov sa tak opäť interpretuje antropologické východisko Milana Hamadu s originálnymi implikáciami pre oblasť umenia a zvlášť literatúry. Otvorenosť k svetu, snaha odhaliť hlbší, prekrytý význam jeho jednotlivých elementov, obhajovanie bazálnych ľudských hodnôt, to všetko zväčša interpretované a zviditeľňované vo všeobecne známom spore o nihilizmus, nám predstavuje, spolu s množstvom ďalších podnetných rozborov dielo prof. Milana Hamadu, ktorý svoj autentický a výnimočný životný projekt dokázal reprezentovať aj v čase totalitného šikanovania. Tým, že aj pod mocenským tlakom totalizujúcej ideológie nerezignoval na obhajobu sféry vlastného vzťahovania sa k svetu, verifikoval svoju prácu a poukázal na dôležitosť rozmeru autonómnosti pre zachovanie bazálnej ľudskej dôstojnosti. V závere tejto časti môžeme nájsť spektrum štúdií a literárnych kritik samého autora, pričom ich výber je prispôbený tak, aby si samotný čitateľ mohol overiť a porovnať jednotlivé argumenty prispievateľov a opodstatnenosť ich

záverov. Jeho jednotlivé kritiky sú súbežne dopĺňané príspevkami autorov, v ktorých záujem sa podobne sústredil na vývoj literárneho života v Československu a na Slovensku.

V tretej, záverečnej časti zborníka nazvanej *Historik kultúry* môžeme nájsť rozbory kulturologických štúdií Milana Hamadu, ktoré vyšli v sumarizovanej podobe v r. 1995 pod názvom *Zrod novodobej slovenskej kultúry*. Spomínaná práca už tým, že myšlienkovovo mapuje teologické, kultúrne a filozoficko-politické línie reformačnej kultúry u nás a jej následné implikácie pre celú štruktúru spoločnosti, zastáva v oblasti spracovania histórie kultúry na Slovensku významné miesto a netreba ju odbornej verejnosti podrobnejšie predstavovať. Napriek tomu sa v tejto časti *Hľadania zmyslu* môžeme oboznámiť s náhľadmi na spomínané dielo, vychádzajúcimi z pozície literárnej vedy, histórie kultúry, teológie a slavistiky, ktoré ozrejmujú význam uvádzanej publikácie aj pre ďalší výskum našej kultúry a jej prameňov. Skladba príspevkov a predmetná rôznorodosť autorov v tejto časti zborníka odráža a reflektuje aj rámec celého diela Milana Hamadu, ktoré - napriek svojej kultúrnej a literárnej zakorenenosti - má jasne čitateľný interdisciplinárny charakter. Dokazujú to aj jednotlivé štúdie zo *Zrodu novodobej slovenskej kultúry*, ktoré objavujú a charakterizujú spoločenské premeny v čase reformného humanizmu a baroka v jeho náboženskej, umeleckej, filozofickej a existenciálnej rovine. Recenzie sú v tejto časti publikácie opäť vhodne doplnené prácami autorov z oblasti histórie kultúry, ktoré ideovo zapadajú do konceptu práce Milana Hamadu a v jednotlivých častiach na ňu nadväzujú a rozvíjajú ju.

V samom závere zborníka môžeme nájsť stručný životopis prof. Milana Hamadu a doplnok personálnej bibliografie, ktorá nadväzuje na knižnú bibliografiu vydanú Podtatranskou knižnicou v Poprade v r. 1993. Štruktúra bibliografie je transparentne usporiadaná do stručných prehľadov autorských textov, samostatných knižných vydaní a ohlasov, štúdií a článkov, recenzií, polemík a názorov o autorových textoch. Táto záverečná časť je výborným konspektom o práci a živote Milana Hamadu, ktorý prostredníctvom svojho existenciálneho vzťahu k životu potvrdil význam neoddeliteľnosti ideovej jednoty diela a vlastného životného postoja.

Aktuálnosť a myšlienková hĺbka prác prof. Milana Hamadu (napríklad v odhaľovaní dôležitosti presahu kultúry do sféry výkonu politickej moci, v opätovnom vyzdvihnutí a obhajobe hodnoty autonómnosti subjektu v rámci jej pôsobenia) je momentálne naliehavá práve tak ako v čase končiacich sa šesťdesiatych rokov minulého storočia, keď vrcholil otvorený zápas o formu politického režimu a paralelne aj o osobnú hodnotu a podobu vlastnej tváre človeka. Dnes ako aj vtedy môžeme zhodne konštatovať s hľadajúcim Milanom Hamadom, že "ak porušíme našu duchovnú suverénitu, nezostane nič, čo by mohlo potvrdiť našu dôstojnosť a našu pravdu".

Vydanie publikácie nazvanej *Hľadanie zmyslu* vnímam ako podnetný a dôležitý akt predstaviteľov Literárnej nadácie Studňa a organizátorov seminára o diele prof. Milana Hamadu. Vydaný zborník sa v plnom rozsahu pokúsil reflektovať existenciu a význam samostatného literárnovedného, historicko-kultúrneho a filozofického myslenia jedného z čelných predstaviteľov kultúrnej obce na Slovensku. Zároveň v celom spektre príspevkov poukázal na význam a opodstatnenosť skúmania nášho – často neopodstatnene a na základe predsudkov – zaznávaného kultúrneho, filozofického a politického myslenia, v rámci ktorého existuje ešte množstvo podnetných ideí a variácií vzťahovania sa

k realite, ale ešte stále aj množstvo bielych miest. Ich hľadanie a interpretácia sa stala primárnym mysliteľským cieľom Milana Hamadu, ktorý je – spôsobom zasluhujúcim si pozornosť – zmapovaný na stránkach tohto zborníka. Vzhľadom na rozčlenenie publikácie, ktorá relevantným spôsobom odráža charakter práce Milana Hamadu, odporúčam ju do pozornosti všetkým čitateľom venujúcim sa rôznorodej problematike v oblasti literárnej kritiky, teórie, histórie kultúry, filozoficko-politického myslenia, ako aj všetkým, ktorí aj dnes majú tendenciu z rozmanitých dôvodov deformovať mnohotvárnú a významovo viacvrstvovú skutočnosť na vlastný, jednorozmerný model. Ich privlastňovanie si výhradného nároku na pravdu, miestami stále znovu "legitimizované" inštitucionálnou zásterkou, opäť umenšuje priestor rozvoja samostatného kritického myslenia a slobodnej sféry konfrontácie názorov, čo znova celostne nastoľuje problém inakosti, plurality, tolerancie a hraníc slobody. V júli 1969 Milan Hamada ukončil svoje zamyslenie v stati *Dejiny a existencia* nasledovne: "Podobne ako jednorozmerný človek, rovnako aj jednorozmerná spoločnosť platí za svoju existenciu veľkými stratami a napokon, hoci to znie paradoxne, by mohla zaplatiť aj svojou existenciou. Preto čím viac rozmerov dokážeme pre človeka a pre svet zachrániť, alebo im dať, tým viac bude človek a svet pripravený plne a vskutku slobodne vytvárať vlastnú existenciu."

Zápas o podobu slobody, dôstojnosti a ľudskej autenticity je preto nekončiacim údelom každého človeka, ktorý úprimne hľadá zmysel vlastnej existencie. Je to úloha Sifyfa, ktorý pri svojom hľadaní zmyslu "nepozná nepriateľstvo a nenávisť". Aj preto, že myšlienkový odkaz Milana Hamadu nestratil na aktuálnosti, odporúčame do pozornosti nielen zborník prác o autorovom hľadaní zmyslu, ktorý analyzuje jeho dielo, ale aj jeho vlastné štúdie, eseje a články, ktoré sú priamym dôkazom toho, že percepcia sveta mysliteľa, literárneho kritika a historika kultúry - ako to aj v epilógu vyjadril Alejandro Hermida - dosahuje "najvyššie štandardy európskeho kultúrneho myslenia".

Marcel Martinkovič

Mgr. Marcel Martinkovič
Filozofický ústav SAV
Klemensova 19
813 64 Bratislava
SR